

Тетяна Северіна

ІНШОМОВНА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НОВОГО ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ

Статтю присвячено проблемі вдосконалення підходів до іншомовної професійної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Розкрито зміст поняття «іншомовна професійна компетентність майбутнього вчителя». Представлено основні напрями іншомовної професійної підготовки студентів у гуманітарно-педагогічній академії. Визначено принципи та підходи до організації занять з іноземної мови за умов упровадження нового Державного стандарту.

Ключові слова: *іншомовна професійна підготовка, іншомовна професійна компетентність, Державний стандарт, самоосвітня компетенція.*

За сучасних умов інтеграції України до європейського та світового освітнього простору проблема іншомовної професійної підготовки майбутніх учителів набуває особливої значущості. Увага науковців зосереджується на модернізації підходів щодо формування іншомовної професійної компетентності, володіння якою дає змогу майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати міжмовну й міжособистісну комунікацію. Крім того, вільне спілкування іноземною мовою забезпечує можливості для створення ділових, професійних і культурних контактів, залучає студентів до світової культури, сприяє підвищенню загального культурно-професійного рівня розвитку особистості.

Процес формування іншомовної компетентності передбачає не лише орієнтацію викладачів вищої школи на нові освітні стандарти, але й виконання одного з найважливіших завдань сучасної освіти – «не просто передавати студенту необхідний обсяг знань, а навчити останнього результативно їх використовувати в професійній та соціальній діяльності, синтезувати нові знання та виховувати творчу самодостатню особистість» [1, с. 5]. Таке державне замовлення вимагає нових підходів до здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців.

Проблемі підвищення ефективності іншомовної підготовки у вищій школі за рахунок надання їй професійно орієнтованої та профільної спрямованості присвячено праці Г. Барабанової, О. Бернацької, Н. Драб, Г. Гринюк, Л. Личко, Н. Скляренко, О. Тарнопольського та ін.

Сутність та структуру іншомовної професійної комунікативної компетенції розглядали А. Андрієнко, Г. Архіпова, Н. Гез, С. Козак, О. Павленко, Н. Пруднікова, Ю. Федоренко, Н. Чернова.

У дисертаційних дослідженнях останніх років розроблено окремі аспекти проблеми удосконалення іншомовної підготовки у вищій школі, зокрема, обґрунтовано теоретичні та методологічні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації [2, с. 23]; визначено підходи до переструктурування змісту навчання іноземних мов як засобу вдосконалення якості оволодіння ними [3]; представлено модель формування професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами модульної технології навчання [4].

Незважаючи на існування численних праць, проблема модернізації підходів до іншомовної професійної підготовки майбутніх учителів з урахуванням змін до Державного стандарту залишається й досі актуальною.

Метою статті є аналіз основних принципів та підходів до іншомовної професійної підготовки майбутніх учителів за умов упровадження нового Державного стандарту.

Аналіз сучасної теорії та практики викладання у вищій школі свідчить про необхідність змін щодо організації процесу професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема, стосовно проблеми формування іншомовної компетентності студентів. Дослідження останніх років доводять, що іншомовна професійна компетентність майбутнього фахівця є складним багатокомпонентним явищем, сутність якого полягає:

– у володінні індивідом необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають ступінь сформованості його професійної діяльності, стилю професійного спілкування та його особистості як носія визначених цінностей, ідеалів і професійної свідомості [5, с. 117];

– у здатності здійснювати міжкультурне професійно спрямоване спілкування; взаємодіяти з носіями іншої культури, беручи до уваги національні цінності, норми та уявлення; створювати позитивний настрій спілкування для комунікантів; вибирати комунікативно цілеспрямовані способи вербальної та невербальної поведінки на основі знань про науку й культуру інших народів у межах полілогу культур [6, с. 14];

– у сформованій в процесі навчання іноземної мови здатності вільно й адекватно до умов соціально-рольових ситуацій професійної діяльності розуміти й зумовлювати відповідні мовленнєві висловлювання згідно з теоретичними положеннями і знаннями, що виконують інформаційно-комунікативну функцію, а також у практичних вміннях та навичках, які забезпечують перцептивно-комунікативну та інтеракційно-комунікативну функції спілкування за допомогою засобів іноземної мови [7].

Крім того, вченими визначено змістові напрями іншомовної підготовки майбутніх фахівців, згідно з якими іншомовна професійна компетентність передбачає сформованість: мовленнєвої компетентності, яка складається з низки компетентностей: в аудіюванні, говорінні, читанні,

письмі та перекладі/медіації; мовної компетентності – знання мовного матеріалу, рецептивних та продуктивних навичок його застосування; лінгвосоціокультурної компетентності, основними компонентами якої є соціолінгвістична, соціокультурна та соціальна компетентності [8, с. 12].

У свою чергу, процес формування іншомовної професійної компетентності майбутнього вчителя має свої особливості, які полягають у навчанні комунікації через реальне іншомовне спілкування; введенні текстів в учбову ситуацію; наданні студентам можливості сфокусувати увагу не лише на мові, що вивчається, але й на процесі навчання; залученні особистого досвіду та пов'язуванні академічного вивчення мови з реальною ситуацією комунікації; введенні ігрових ситуацій, роботі з партнером, завданнях на пошук помилок і іншомовній комунікації на прикладах (відео курси, сюжети, театральна постановка) тощо [2, с. 23].

Викладені вище теоретичні положення стали основою для удосконалення підходів до іншомовної професійної підготовки студентів Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Основними напрямками модернізації процесу іншомовної професійної підготовки майбутніх педагогів стали: впровадження нових підходів до навчання іноземної мови; створення відповідного освітнього середовища; розвиток пізнавальної самостійності студентів; формування їх самоосвітньої компетенції.

Професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови у ХГПА здійснюється з урахуванням нових вимог Держаного стандарту, за якими учень загальноосвітнього навчального закладу повинен мати сформовані навички іншомовної діяльності з чотирьох її видів: читання, говоріння, сприйняття мови на слух та письма. Формування ж лексичної, фонетичної, граматичної, соціокультурної та інших компетентностей з іноземної мови має відбуватися паралельно з розширенням самоосвітньої компетенції кожного учасника навчально-виховного процесу, оскільки запорукою успішної самореалізації особистості наразі є не накопичення знань, а набуття практичного досвіду в застосуванні цих знань, уміння отримувати користь із трансформації набутих знань та їх мобільності, що веде до формування певних компетентностей.

Слід зазначити, що організація навчальних занять з іноземної мови в нашому закладі відображає особливості побудови програми для учнів початкової та середньої школи та здійснюється відповідно до таких теоретичних положень (принципів):

1. Принцип комунікативної спрямованості навчання. За цим принципом багато уваги приділяється роботі студентів у парах, трійках, ланцюжком, навчанню в командах. Студентам пропонуються «завдання контрольованого говоріння», за допомогою яких вони навчаються починати розмову, використовуючи ініціативну репліку, правильно і швидко реагувати на ініціативну репліку співрозмовника та підтримувати бесіду. Формування іншомовної комунікативної компетенції також

здійснюється у процесі функціонально прагматичного аналізу тексту, який вимагає від студента розвинутої інтерпретаційної здібності в розумінні процесів комунікації. Майбутні фахівці мають простежити соціальну функцію тексту, визначити його регулятивну функцію. У процесі аналітичної роботи студентами розкривається системна функція тексту в аспекті закономірності організації актів мовленнєвої діяльності соціальної взаємодії. Крім того, викладачі добирають вправи з комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором та реакцією.

2. Принципи ситуативності та тематичної організації навчального матеріалу. Оволодіння мовою відбувається в межах тем, визначених програмою, а основною формою організації спілкування вважається мовленнєва ситуація. Спілкування студентів будується відповідно до ситуацій тих сфер комунікації, які зазначені в новому Державному стандарті: особистісної, публічної та освітньої. Для майбутніх учителів викладачами кафедри створено навчальні посібники з текстами для читання, перекладу, переказування та обговорення, зміст яких орієнтований також і на формування аксіологічної складової особистості майбутнього педагога.

3. Принцип діяльнісного характеру навчання передбачає цілеспрямоване оволодіння мовленнєвими діями з метою їх подальшого використання для розв'язання певних комунікативних завдань, забезпечуючи, таким чином, мовленнєву взаємодію студентів. Значна увага приділяється складанню мікродіалогів, власних висловлювань за мовленнєвими опорами та на основі власного досвіду. Такі діалогічності, навчально-мовленнєві ситуації, ігрові моменти розвивають уміння майбутніх фахівців спілкуватися в умовах спонтанної комунікації. Прослуховування аудіо- та CD-записів, перегляд DVD та відеозаписів сприяє розвитку комунікативної мовної свідомості студентів.

Крім того, майбутні вчителі навчаються створювати тематичні презентації та лексичні портфоліо, розробляють сценарії та розігрують рольові ігри професійного спрямування, які формують творчі здібності.

Ще однією ефективною технологією навчання в нашому закладі є робота над навчальним проектом, яка передбачає самостійну діяльність студентів – індивідуальну, парну або групову – з метою розв'язання певної професійної проблеми, що вимагає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, творчості.

4. Принцип соціокультурного спрямування навчального процесу, який полягає в роботі майбутніх педагогів із автентичними матеріалами. Відповідно до цього принципу, в нашому навчальному закладі введено навчальну дисципліну дитяча іноземна література, яка спрямована на ознайомлення студентів із кращими зразками автентичної англійської та американської дитячої літератури; вивчення закономірностей історичного

розвитку дитячої іноземної літератури та дитячого читання; формування навичок критичної оцінки творчості дитячих письменників. У результаті вивчення даного курсу в майбутніх фахівців формується цілісне уявлення про дитячу іноземну літературу як художню та художньо-педагогічну складову світової літератури, оволодіння якою дасть змогу реалізовувати мету й завдання майбутньої професійної діяльності.

У свою чергу, країнознавчий та лінгвокраїнознавчий компонент змісту навчання іноземних мов представлено в таких курсах, як лінгвокраїнознавство та історія літератури англomовних країн, що покликані формувати у студентів ціннісне ставлення до мови як культурного феномена та стимулювати сприйняття й рефлексію власних цінностей.

5. *Принцип домінуючої ролі вправ і завдань* полягає в організації інтенсивної тренувальної діяльності студентів та реалізується на заняттях з іноземної мови за допомогою використання групових технологій, які передбачають підготовку до виконання завдання, вирішення пізнавальної задачі, групової роботи (знайомство з матеріалом, планування роботи, виконання індивідуальних завдань, обговорення отриманих результатів) та підведення підсумків про роботу групи і виконання поставленої задачі.

На заняттях з іноземної мови також активно використовуються ігрові технології: ділові, рольові, імітаційні, операційні ігри, які дають можливість майбутнім фахівцям зрозуміти навчальний матеріал різних позицій і набути первинного педагогічного досвіду.

6. Згідно з принципом *випереджаючого усного засвоєння мовленнєвих зразків*, відображеному в Державному стандарті, новий мовний матеріал (лексичний і граматичний) спочатку пред'являється в певному контексті, а вже потім активізується в усному і писемному мовленні за допомогою відповідних вправ і завдань. Вони мають комунікативно спрямований характер і сприяють формуванню у студентів знань не тільки про значення нової мовної одиниці, але й про її формоутворення та функції (застосування) у мовленні. На основі цих знань ми формуємо у майбутніх учителів відповідні мовні навички. Такий комунікативно-когнітивний підхід до навчання мовного матеріалу будуть використовувати наші студенти під час роботи з учнями початкової та середньої школи.

У викладанні спецкурсів та спецсеминарів англійською мовою одним із ефективних методів навчання є інтерактивна лекція. Така форма теоретичного навчання містить проблемні питання з боку викладача, допускає переривання розповіді педагога й обговорення теми, яка викликала труднощі або зацікавила, імпровізований виступ студента або декількох студентів з теми лекції. Різні типи інтерактивних лекцій можуть містити вікторини, різноманітні завдання, що передбачають командну взаємодію.

Також у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови

на заняттях з практичного курсу широко використовуються технічні інформаційні технології. Перегляд фрагментів фільмів, серіалів із взаємопов'язаним виконанням завдання на цілеспрямоване спостереження за навчальним процесом, їх подальше обговорення й пошук шляхів оптимізації певної професійно-педагогічної ситуації поєднують особистісний і діяльнісний компоненти навчання. Це, у свою чергу, сприяє розвитку індивідуального когнітивного стилю майбутнього фахівця у рамках особистісно орієнтованого навчання. У такий спосіб суб'єктний досвід студента спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти.

Отже, модернізація підходів до іншомовної професійної підготовки майбутніх учителів у контексті нового Державного стандарту сприяє підвищенню рівня їх професіоналізму, розумової культури, відповідальності за результати своєї навчальної праці.

Запровадження нового Державного стандарту зумовлює необхідність внесення змін стосовно організації процесу іншомовної професійної підготовки майбутніх педагогів.

На нашу думку, викладання іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах має здійснюватися з опорою на такі принципи: комунікативної спрямованості навчання; ситуативності та тематичної організації навчального матеріалу; діяльнісного характеру навчання; соціокультурного спрямування навчального процесу; домінуючої ролі вправ і завдань та випереджаючого усного засвоєння мовленнєвих зразків.

Основними підходами до формування іншомовної професійної компетентності майбутніх учителів визначено: послідовне здійснення комунікативно-пізнавального навчання, пов'язаного з підвищенням змістовності мовлення; використання прийомів, що спонукають до вираження особистого ставлення до проблем, які обговорюються; орієнтація на формування ціннісних основ особистості майбутніх педагогів; цілеспрямована реалізація принципу індивідуалізації навчання, орієнтована на використання іноземної мови в майбутній діяльності зі школярами, широке застосування видів та форм самостійної роботи; використання інтерактивних технологій.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є аналіз авторських програм та методик з проблеми підвищення ефективності іншомовної професійної підготовки майбутніх учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобыкина И. А. Концепция формирования культуры лингвосамообразования при обучении иностранному языку в высшей школе : автореф. дис. на соискание научн. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностранный язык, уровень высшего профессионального образования)» / И. А. Бобыкина. – Нижний Новгород, 2012. – 19 с.

2. Волкова Н. П. Теоретичні та методологічні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. П. Волкова. – Луганськ, 2006. – 44 с.
3. Мартинова Р. Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.09 / Мартинова Раїса Юріївна. – К., 2007. – 454 с.
4. Мельниченко Г. В. Педагогічні засади модульної технології навчання у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів англійської мови і літератури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Г. В. Мельниченко. – Одеса, 2004. – 21 с.
5. Маслак Л. П. Проблеми підготовки спеціаліста в контексті євроінтеграційних процесів в Україні / Л. П. Маслак // Модернізація вищої освіти в контексті євроінтеграційних процесів : [зб. наук. праць учасн. Всеукр. методол. семінару з міжнар. участю]. – Житомир : ЖДУ, 2007. – С. 114–120.
6. Махінов В. М. Іншомовна комунікативна компетенція в контексті сучасних соціокультурних проблем фахової підготовки майбутніх вчителів / В. М. Махінов // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. «Теорія і практика навчання та виховання». – К. : НПУ, 2011. – Вип. 17. – С. 13–23.
7. Бернацька О. В. Теоретичні основи соціокультурної компетенції в системі навчання майбутніх учителів початкової школи та іноземної мови [Електронний ресурс] / Бернацька О. В. // Збірн. матеріалів Міжкафедрального методологічного семінару «Сучасні освітні стратегії формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи» (22 листопада, 2012 р., м. Київ) / Педагогічний ін-т Київського ун-ту ім. Б. Грінченка, Ін-т психології і соціальної педагогіки Київського ун-ту ім. Б. Грінченка. – Вип. 10. – К., 2012. – Режим доступу : http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук._праць._-_Випуск_10.
8. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11–17.